د اسلامي عقيدې زده کړه

درېيمه برخه

توحيد څه دی؟ د الله تعالی د يووالي حقيقت، ډولونه او دلايل

ليکوال: محمد شريف (صداقت)

تاريخ: ١٤٠٥/٨/٢٠

له deenodanish.com څخه ښکته شوی Deen-o-Danish

له deenodanish.com څخه ښکته شوی Deen-o-Danish

سریزه

ګرانو لوستونکو!

په تېره برخه کې مو د توحید حقیقت، د الله تعالی یووالی او د توحید ببلابېل اړخونه وڅېړل. په دې برخه کې غواړو دې بنسټیزې پوښتنې ته ځواب ووایو چې انسان څنګه د خپل رب پېژندنې ته رسېږي؟ ایا د الله تعالی د پېژندلو لپاره یوازې د پیغمبرانو راتګ ته اړتیا ده، که د انسان په خپل پیدایښت، عقل او د کایناتو په نظام کې هم د الله تعالی د پېژندنې نښې شته؟

قرآن کریم انسان د خپل فطرت، سالم عقل، د اسمانونو او ځمکې نظام، خپل وجود او الهي وحی ته متوجه کوي. دا ټول د الله تعالی د پېژندنې لارې او نښې دي؛ خو هره یوه یې خپل ځانګړی مقام او دلالت لري.

فطرت انسان ته د خپل خالق د پېژندلو او د توحید د منلو بنسټیزه وړتیا ورکړې ده؛ سالم عقل د مخلوقاتو په پیدایښت او نظام کې فکر کوي او د هغوی د خالق په اړه استدلال کوي؛ د کایناتو او انسان په وجود کې نښې د الله تعالی قدرت، علم، حکمت او تدبیر راښیي؛ او الهي وحی انسان ته د خپل رب په اړه کره معلومات، د عبادت سمه لاره او د دنیا او آخرت د کامیابۍ لارښوونه وړاندې کوي.

دلته باید په پام کې ونیسو چې فطرت، عقل او وحی یو د بل مخالف نه دي؛ بلکې هر یو خپل ځانګړی مقام لري او د انسان د هدایت په بهیر کې له یو بل سره تړاو لري. فطرت د حق منلو بنسټیزه وړتیا ده، عقل د فکر او استدلال وسیله ده، او وحی د الله تعالی له لوري د هدایت او د غیبو د خبرونو باوري سرچینه ده.

راځئ دا موضوع په لاندې بحثونو کې په تفصیل سره وڅېړو.

لومړی بحث: فطرت څه شی دی؟ د انسان په پیدایښت کې د الله تعالی د پېژندنې وړتیا

د فطرت لغوي معنا:

فطرت د «فَطَرَ» له مادې څخه اخیستل شوی دی. د دې مادې له لغوي معناوو څخه د یوه شي له لومړي ځل پیدا کول، رامنځته کول او د هغه لومړنی پیدایښتي جوړښت دی.

له deenodanish.com څخه ښکته شوی Deen-o-Danish

ابن فارس د «فطر» ماده د پرانيستلو او له لومړي ځل څخه د يوه شي د رامنځته کولو له معنا سره ترې، او ابن منظور يې د پيدايښت او ابتدايي جوړښت په معناوو کې راوړي. (۱)

د فطرت اصطلاحي معنا

د عقيدې د علماوو د څرګندونو له مخې، فطرت هغه لومړنی پيدايښتي جوړښت او سالمه طبيعي وړتيا ده چې الله تعالی انسانان پرې پيدا کړي دي؛ داسې وړتيا چې انسان د خپل خالق د پېژندلو، د هغه د ربوبيت د منلو او د توحيد د حقانيت د منلو پر لور چمتو کوي.

دا تعريف د يوه عالم لفظي نقل نه دی، بلکې د عقيدوي علماوو د څرګندونو پر بنسټ يوه تشريحي او علمي خلاصه ده.

ابن أبي العز الحنفي په «شرح العقيدة الطحاوية» کې د فطرت او د «هر ماشوم پر فطرت پيدا کېږي» د حديث په تشريح کې د انسان د لومړني پيدايښتي حالت، د حق د منلو وړتيا او د فطرت د بدلون او اغېزمنېدو موضوع څېړي. هغه د فطرت په اړه داسې څرګندونه کوي:

«فوجب أن يكون في الفطرة ما يقتضي معرفة الصانع والإيمان به.»

ژباړه: نو لازمه ده چې په فطرت کې داسې څه موجود وي چې د خالق پېژندنې او پر هغه د ايمان غوښتنه کوي.

د هغه له دې بيان څخه څرګندېږي چې د انسان فطرت د حق او توحيد له منلو سره مناسبت لري، خو د بهرنيو عواملو له امله اغېزمن کېدای شي. (۲)

د فطرت په اړه بايد يوه مهمه نکته په پام کې ونيسو: فطرت انسان ته د الله تعالی د پېژندلو او توحيد د منلو بنسټيزه وړتيا ورکوي؛ خو دا په دې معنا نه ده چې هر انسان به د عقيدې ټول تفصيلي مسائل له ماشومتوبه په خپلواکه توګه پېژني.

د بېلګې په توګه، انسان د خپل فطرت او عقل له مخې د خالق د شتون او د هغه د يووالي پر لور متوجه کېدای شي؛ خو د لمانځه رکعتونه، د عبادت ځانګړې طريقې، د حلال او حرام تفصيلي حدود او د آخرت د پېښو جزئيات يوازې د فطرت له لارې نه شي معلومولای. د دې ټولو لپاره الهي وحی ته اړتيا ده.

د قرآن کریم دلیل

الله تعالی فرمایي:

﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

ژباړه: نو ته خپل مخ د دین لوري ته په بشپړ اخلاص او حق ته په مایل حالت کې سم کړه؛ د الله تعالی هغه فطرت ته غاړه کېښوده چې خلک یې پرې پیدا کړي دي. د الله تعالی په پیدایښت کې بدلون نشته. همدا سم او ټینګ دین دی، خو ډېری خلک نه پوهېږي. (الروم: ۳۰)

د آیت تدبري او تفسیري څېړنه

په دې آیت کې الله تعالی خپل پیغمبر ﷺ او د هغه پیروانو ته امر کوي چې خپل مخ او ټول وجود د حق دین پر لور برابر کړي.

د «فَأَقِمْ وَجْهَكَ» تعبیر یوازې د مخ اړولو معنا نه لري، بلکې د بشپړې توجّه، اخلاص او ثابت قدمۍ مفهوم هم لري.

«حَنِيفًا» هغه چا ته ویل کېږي چې له باطل څخه مخ واړوي او د حق پر لور په اخلاص مایل شي.

«فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا» دا حقیقت څرګندوي چې د توحید او د الله تعالی د پېژندنې بنسټ د انسان په پیدایښت کې ایښودل شوی دی.

امام طبري رحمه الله د دې آیت په تفسیر کې د «فِطْرَتَ اللَّهِ» معنا د الله تعالی له هغه پیدایښتي جوړښت سره تړي چې خلک یې پرې پیدا کړي دي. د «لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ» په تفسیر کې د مجاهد رحمه الله په ګډون د ځینو سلفو له قوله د «د الله تعالی په دین کې بدلون نشته» معنا هم نقلوي؛ خو د دې عبارت په تفسیر کې نور اقوال هم راغلي دي. له همدې امله باید د آیت د ټولو تفسیري اړخونو ترمنځ توپیر وساتو او یوه معنا د ټولو مفسرینو یوازینی قول ونه ګڼو. (۳)

له دې آیت څخه څرګندېږي چې اسلام د انسان له سالم فطرت سره مخالف نه دی، بلکې د هغه د سمې لارښوونې، ساتنې او بشپړتیا دین دی.

د فکر وړ ټکی

انسان چې کله د ژوند له ظاهري بوختیاوو لرې شي او په ربښتینې توګه د خپل وجود، ژوند، مرګ او د کایناتو د نظام په اړه فکر وکړي، د خپل خالق د پېژندنې پوښتنې یې په ذهن کې راولاړېږي.

دا پوښتنې د فطرت له هغو نښو څخه دي چې انسان د خپل خالق د پېژندلو پر لور هڅوي؛ خو د فطرت دا طبیعي وړتیا هغه وخت په سمه توګه وده کوي چې انسان د حق په لټه کې وي او د وحی لارښوونه ومني.

دویم بحث: د انسان لومړنی عهد؛ د الله تعالی د ربوبیت اقرار

الله تعالی د انسانانو د پیدایښت په اړه یو ستر حقیقت بیانوي او فرمایي:

﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ۖ قَالُوا بَلَىٰ ۛ شَهِدْنَا ۛ أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَٰذَا غَافِلِينَ﴾

ژباړه: او هغه وخت یاد کړه چې ستا رب د آدم له اولادې څخه، د هغوی له شاګانو څخه د هغوی نسل را وایست او هغوی یې پر خپلو ځانونو شاهدان کړل؛ (ورته ویې ویل:) ایا زه ستاسو رب نه یم؟ هغوی وویل: ولې نه! موږ ګواهي ورکوو. (دا عهد ځکه واخیستل شو) چې د قیامت په ورځ ونه وایئ: موږ خو له دې خبرې ناخبره وو. (الأعراف: ۱۷۲)

د آیت تشریح

په دې آیت کې الله تعالی د انسانانو د پیدایښت له یوه ستر حقیقت څخه خبر ورکوي: الله تعالی د آدم علیه السلام له اولادې څخه د هغوی نسل را وایست او د خپل ربوبیت په اړه یې ترې اقرار واخیست.

د «أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ» پوښتنه د الله تعالی د ربوبیت د اقرار غوښتنه ده، او د «بَلَىٰ» ځواب د دې اقرار څرګندونه کوي.

امام طبري رحمه الله د دې آیت په تفسیر کې د الله تعالی د ربوبیت او توحید د اقرار موضوع بیانوي او د میثاق په اړه د سلفو بېلابېل روایتونه نقلوي. په دغو روایتونو کې د میثاق د څرنګوالي په اړه بېلابېل بیانونه راغلي دي. (۴)

د دې آیت په اړه د مفسرینو او علماوو په بیانونو کې د میثاق د څرنګوالي او له فطرت سره د هغه د اړیکې په اړه تفصیلي بحثونه شته. امام طبري د دې موضوع په ترڅ کې د ځینو روایتونو د مرفوع والي او صحت په اړه هم احتیاط څرګند کړی دی؛ نو باید د ټولو نقل شوو جزئیاتو په اړه داسې ونه انګېرل شي چې ټول په یوه درجه ثابت دي.

له همدې امله باید د آیت له څرګند مفهوم څخه زیات داسې جزئیات په قطعي ډول ونه منل شي چې د دلیل له مخې ثابت نه وي.

ملا علي القاري په «شرح الفقه الأكبر» کې د فطرت او د انسان د ربوبیت د اقرار اړوند موضوعات هم څېړي. د هغه په بحث کې د فطرت موضوع د الله تعالی د پېژندنې او د انسان د لومړني پیدایښتي حالت له مسئلې سره تړل شوې ده. (۵)

د فطرت حدیث او د میثاق دا آیت د معنا له اړخه یو له بل سره اړیکه لري؛ ځکه دواړه د الله تعالی د ربوبیت او د انسان د پیدایښتي حالت موضوع بیانوي. خو د دواړو ترمنځ د ټولو تفصیلي اړیکو په اړه باید د علماوو د تفسیر او بیان اختلاف له پامه ونه غورځول شي.

له دې آیت څخه زده‌کړه

انسان باید خپل ځان خپلواک او له خالق څخه بې‌نیازه ونه ګڼي.

زمور وجود، ژوند، روزي، روغتیا او د ژوند ټول اسباب د الله تعالی له لوري دي. هغه زمور خالق، مالک او روزي ورکوونکی دی؛ نو د هغه پېژندنه، شکر، اطاعت او بندګي زمور د پیدایښت له اساسي موخو څخه دي.

درېیم بحث: نبوي احادیث او فطرت؛ انسان په کوم اصل پیدا کېږي؟

رسول الله ﷺ د انسان د فطرت په اړه په څرګندو الفاظو فرمایلي دي:

له deenodanish.com څخه ښکته شوی Deen-o-Danish

لومړی حدیث: هر ماشوم پر فطرت پیدا کېږي

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ:

«مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ، أَوْ يُنَصِّرَانِهِ، أَوْ يُمَجِّسَانِهِ، كَمَا تُنْتَجُ الْبَهِيمَةُ بَهِيمَةً جَمْعَاءَ، هَلْ تُحِسُّونَ فِيهَا مِنْ جَدْعَاءَ؟»

ژباړه: هر ماشوم پر فطرت پیدا کېږي؛ بیا یې مور او پلار یهودي، نصراني یا مجوسي کوي؛ لکه څرنګه چې یو حیوان بشپړ او روغ حیوان زېږوي، ایا تاسو پکې کوم پرې شوی غږی وینئ؟

د حدیث سرچینه: صحيح البخاري، كتاب الجنائز، حديث ١٣٥٨؛ صحيح مسلم، كتاب القدر، حديث ٢٦٥٨. (٦)

د حدیث تشریح

په دې حدیث کې رسول الله ﷺ د ماشوم لومړنی پیدایښتي حالت د فطرت په توګه بیان کړی دی.

د حیوان د بشپړ پیدایښت مثال د دې لپاره راوړل شوی چې د انسان لومړنی فطرت هم سالم او بشپړ وي؛ خو د چاپېریال، روزنې او نورو اغېزو له امله د هغه په عقیده او باورونو کې بدلون راتلای شي.

دا حدیث د مور او پلار او ټولنې د روزنیز مسؤلیت اهمیت هم راښیي. د ماشوم په ذهن، عقیده او شخصیت کې د کورنۍ او چاپېریال اغېز ډېر ژور وي.

له دې حدیث څخه دا هم زده کوو چې د ماشوم د عقیدې په روزنه کې باید بې‌پروایي ونه شي؛ ځکه د مور او پلار دنده یوازې د هغه د جسمي ارتیاوو پوره کول نه دي، بلکې د سالمې عقیدې، ښو اخلاقو او د الله تعالی د پېژندنې روزنه یې هم مسؤلیت دی.

البته د حدیث موخه دا نه ده چې د هر انسان د راتلونکي عقیدوي حالت ټول جزئیات یوازې د مور او پلار په اغېز پورې وترو؛ بلکې حدیث د انسان د لومړني فطرت او د چاپېریال د اغېز ترمنځ اړیکه څرګندوي.

دويم حديث: د فطرت او شيطاني اغبزو اړيکه

عَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارٍ الْمُجَاشِعِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ فِي خُطْبَتِهِ:

«أَلَا إِنَّ رَبِّي أَمَرَنِي أَنْ أُعَلِّمَكُمْ مَا جَهِلْتُمْ مِمَّا عَلَّمَنِي يَوْمِي هَذَا، كُلُّ مَالٍ نَحَلْتُهُ عَبْدًا حَلَالٌ، وَإِنِّي خَلَقْتُ عِبَادِي حُنَفَاءَ كُلَّهُمْ، وَإِنَّهُمْ أَتَتْهُمُ الشَّيَاطِينُ فَاجْتَالَتْهُمْ عَنْ دِينِهِمْ، وَحَرَّمَتْ عَلَيْهِمْ مَا أَحْلَلْتُ لَهُمْ، وَأَمَرَتْهُمْ أَنْ يُشْرِكُوا بِي مَا لَمْ أُنْزِلْ بِهِ سُلْطَانًا...»

ژباړه: خبر اوسئ! زما رب ماته امر کړی چې تاسو ته هغه څه در زده کړم چې تاسو پرې نه پوهېږئ او هغه ماته راښوولي دي. هر هغه مال چې ما خپل بنده ته ورکړی، هغه ورته حلال دی. او ما خپل ټول بندګان په داسې حال کې پيدا کړي چې حق ته مايل او له شرک څخه لرې وي؛ خو شيطانان ورغلل او هغوی يې له خپل دين څخه واړول، هغه څه يې پرې حرام کړل چې ما ورته حلال کړي وو، او هغوی ته يې امر وکړ چې له ما سره داسې څه شريک کړي چې ما يې په اړه هېڅ دليل نه دی نازل کړی...

د حديث سرچينه: صحيح مسلم، كتاب الجنة وصفة نعيمها وأهلها، حديث ٢٨٦٥. (٧)

د حديث تشريح

دا روايت د رسول الله ﷺ د يوې خطبې برخه ده. په دې خطبه کې رسول الله ﷺ د خپل رب له لوري د ورکړل شوو لارښوونو خبر ورکوي.

په حديث کې د «حُنَفَاءَ» کلمه د حق پر لور د مايل کېدو، له باطل څخه د مخ اړولو او د توحيد د منلو معنا لري.

حديث څرګندوي چې الله تعالى خپل بندګان د توحيد او حق د منلو پر بنسټ پيدا کړي دي؛ خو شيطانان د هغوی د ګمراه کولو هڅه کوي او د الله تعالى له دين څخه يې اړوي.

د «فَاجْتَالَتْهُمْ عَنْ دِينِهِمْ» تعبير دا معنا لري چې شيطانان يې له خپل اصلي دين او فطري لارې څخه اړوي او د باطلو عقايدو او ناسمو کړنو پر لور يې بيايي.

له دې حديث څخه دوه مهم حقيقتونه زده کوو:

له deenodanish.com څخه ښکته شوی Deen-o-Danish

۱. د توحید او حق منلو بنسټ د انسان په فطرت کې شته.

۲. شیطاني وسوسې، ناسم باورونه، ګناهونه او فاسد چاپېریال کولای شي انسان له خپل سالم فطرت څخه واړوي.

نو ځکه د انسان دنده یوازې دا نه ده چې خپل فطرت وساتي، بلکې باید د ایمان، علم، تقوا او نېک عمل له لارې یې پیاوړی هم کړي.

څلورم بحث: سالم عقل؛ د خالق د پېژندنې یوه مهمه لار

الله تعالی انسان ته عقل ورکړی، څو د حق او باطل ترمنځ توپیر وکړي، د مخلوقاتو په پیدایښت او نظام کې فکر وکړي او د الله تعالی د قدرت، علم او حکمت نښې وپېژني.

عقل د الله تعالی یو ستر نعمت دی؛ خو د عقل ارزښت هغه وخت په سمه توګه څرګندېږي چې انسان یې د حق د پېژندلو او د الهي نښو په تدبر کې وکاروي.

الله تعالی فرمایي:

﴿أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ۝ أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ ۚ بَلْ لَا يُوقِنُونَ﴾

ژباړه: ایا دوی له هېڅ شي پرته پیدا شوي دي، که دوی پخپله خپل پیدا کوونکي دي؟ ایا دوی اسمانونه او ځمکه پیدا کړي دي؟ بلکې دوی یقین نه کوي. (الطور: ۳۵-۳۶)

د آیت عقلي استدلال

دا دوه آیتونه د انسان عقل ته یو ژور او منطقي استدلال وړاندې کوي.

انسان باید له ځانه وپوښتي:

ایا زه له هېڅ شي پرته پیدا شوی یم؟

ایا ما خپل ځان پخپله پیدا کړی دی؟

له deenodanish.com څخه ښکته شوی Deen-o-Danish

ایا ما اسمانونه او ځمکه پیدا کړي دي؟

د دغو پوښتنو ځواب روښانه دی: انسان نه له هېڅ څخه پخپله پیدا شوی، نه یې خپل ځان پیدا کړی او نه د اسمانونو او ځمکې خالق دی.

که انسان خپل خالق نه وي، نو د هغه د پیدایښت سرچینه باید له هغه څخه بهر وي. همدارنګه، د اسمانونو او ځمکې په څېر ستر مخلوقات هم خالق ته اړتیا لري.

دا استدلال انسان دې پایلې ته رسوي چې د ټولو مخلوقاتو خالق الله تعالی دی؛ هغه چې خپله مخلوق نه دی، په خپل وجود کې بېنیازه دی او د ټولو موجوداتو پیدایښت، روزي او تدبیر د هغه په واک کې دي.

دلته باید د استدلال یوه مهمه نکته هم روښانه کړو: د مخلوقاتو اړتیا خالق ته د دې معنا نه لري چې خالق هم د مخلوق په څېر د بل خالق محتاج وي. که د هر موجود لپاره بل خالق فرض کړو او دا لړۍ بېپایه وغځوو، د پیدایښت د پیل او د موجوداتو د شتون اساسي پوښتنه به بېځوابه پاتې شي. عقل مورِ دې حقیقت ته متوجه کوي چې ټول مخلوقات په پای کې یوه ازلي، بېنیازه او د ټولو موجوداتو خالق ته اړتیا لري؛ هغه الله تعالی دی.

د فطرت او عقل ترمنځ اړیکه

فطرت او عقل سره ترلي دي، خو یو شی نه دي.

فطرت د انسان هغه لومړنی پیدایښتي جوړښت او طبیعي وړتیا ده چې د حق او توحید منلو ته یې چمتو کوي.

عقل بیا د فکر، تحلیل، پرتله کولو او استدلال وسیله ده چې انسان د مخلوقاتو په نظام کې د خالق نښې پرې درک کوي.

د ښلګې په توګه، انسان د خپل فطرت له مخې د خپل خالق د پېژندلو تمایل لري؛ خو کله چې د اسمانونو، ځمکې، د شپې او ورځې د بدلون او د خپل وجود په اړه فکر کوي، عقل یې د خالق پر شتون، قدرت او حکمت استدلال کوي.

له deenodanish.com څخه ښکته شوی Deen-o-Danish

د عقل حدود

دلته باید یوه مهمه خبره روښانه کړو: عقل د الله تعالی د وجود، خالقیت، قدرت او حکمت په پېژندلو کې مهم رول لري؛ خو عقل په یوازې ځان د غیبو ټول تفصیلي حقیقتونه نه شي درک کولای.

د بېلګې په توګه، عقل دا درک کولای شي چې انسان خالق لري؛ خو د لمانځه د رکعتونو شمېر، د عبادت ځانګړې طریقې، د آخرت تفصیلي حالات او د حلال او حرام شرعي حدود یوازې د عقل په وسیله نه شي معلومېدای. د دې لپاره الهي وحی ته اړتیا ده.

پنځم بحث: د کایناتو او انسان په وجود کې د الله تعالی نښې

الله تعالی یوازې انسان ته د فکر کولو امر نه دی کړی، بلکې د خپل قدرت، علم، حکمت او تدبیر نښې یې د اسمانونو، ځمکې، شپې او ورځې او د انسان په خپل وجود کې ځای پر ځای کړې دي.

دا نښې یوازې د طبیعي پېښو د پېژندلو لپاره نه دي؛ بلکې د دې لپاره هم دي چې انسان د خپل خالق عظمت وپېژني او د هغه پر ربوبیت، قدرت او حکمت ایمان پیاوړی کړي.

الله تعالی فرمایي:

﴿سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ ۗ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾

ژباړه: ژر به موږ هغوی ته خپلې نښې په افقونو کې او د هغوی په خپلو وجودونو کې وښیو، تر څو ورته څرګنده شي چې قرآن حق دی. ایا دا بسنه نه کوي چې ستا رب پر هر څه شاهد دی؟ (فصلت: ۵۳)

د آیت تدبري اړخ

په دې آیت کې الله تعالی د خپلو نښو دوه ستړې ساحې یادوي:

له deenodanish.com څخه ښکته شوی Deen-o-Danish

۱. په افقونو او کايناتو کې نښې

د اسمانونو پراخوالی، د ځمکې جوړښت، د شپې او ورځې بدلون، د لمر او سپوږمۍ منظم حرکت، د باران وربدل، د نباتاتو راټوکېدل او د ژوند د نظام همغږي.

دا ټولې نښې انسان دې ته متوجه کوي چې دا ستر نظام بې‌خالق، بې‌حکمت او بې‌مدبره نه دی.

۲. د انسان په خپل وجود کې نښې

د انسان پیدایښت، د بدن بېلابېل غړي، د سترګو لید، د غوږونو اوربدل، د زړه درزا، د حافظې او فکر وړتیا او د ژوند نور حیرانوونکي نظامونه.

انسان چې خپل وجود ته ځیر شي، د داسې پېچلي او منظم جوړښت شاهد کېږي چې د هغه پیدایښت، ساتنه او تدبیر د الله تعالی د قدرت او علم څرګندې نښې دي.

ابن کثیر رحمه الله د دې آیت په تفسیر کې د افقونو او د انسان په وجود کې د الله تعالی د نښو او دلایلو یادونه کوي. هغه د دې آیت په تفسیر کې د سلفو بېلابېل اقوال نقلوي؛ د ځینو له نظره په افقونو او انسانانو کې د الله تعالی د قدرت نښې دي، او د نورو په بیانونو کې د اسلام د حقانیت، د قرآن د حقوالي او د رسول الله ﷺ د رسالت د څرګندو دلایلو یادونه شوې ده. نو د آیت تفسیر یوازې په یوه علمي یا طبیعي مثال پورې محدودول مناسب نه دي. (۸)

د قرآن بل دلیل

الله تعالی فرمایي:

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ۝ الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾

له deenodanish.com څخه ښکته شوی Deen-o-Danish

ژباړه: بېشکه د اسمانونو او ځمکې په پیدایښت او د شپې او ورځې په بدلېدو کې د عقل خاوندانو لپاره نښې دي؛ هغه کسان چې په ولاړه، ناسته او پر خپلو اړخونو د الله تعالی یاد کوي او د اسمانونو او ځمکې په پیدایښت کې فکر کوي (او وایي): اې زمونږ ربه! تا دا ټول بېموخې نه دي پیدا کړي، ته پاک یې، نو مونږ د اور له عذابه وساتې. (آل عمران: ۱۹۰-۱۹۱)

د آیت پیغام

په دې آیتونو کې الله تعالی د عقل خاوندان داسې معرفي کوي چې هغوی یوازې د کایناتو ننداره نه کوي، بلکې د هغه په پیدایښت کې فکر هم کوي.

د هغوی فکر د الله تعالی د یاد سبب ګرځي او د کایناتو د نظام په لیدلو سره دې پایلې ته رسېږي چې دا ستر نظام بېموخې او بېخالق نه دی.

د «رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَاطِلًا» جمله د مؤمن د تدبر یوه مهمه پایله بیانوي: اې زمونږ ربه! تا دا ټول بېحکمته او بېموخې نه دي پیدا کړي.

دا آیتونه مونږ ته رابنیي چې ربښتینی عقل یوازې د معلوماتو په راټولولو نه بشپړېږي؛ بلکې هغه عقل دی چې د الله تعالی د مخلوقاتو په اړه فکر وکړي، د خالق عظمت وپېژني او د هغه د بندګۍ او آخرت د تیاري پر لور حرکت وکړي.

د انسان په خپل وجود کې د الله تعالی نښې

الله تعالی فرمایي:

﴿وَفِي أَنْفُسِكُمْ ۚ أَفَلَا تُبْصِرُونَ﴾

ژباړه: او ستاسو په خپلو وجودونو کې هم (د الله تعالی نښې دي)، ایا تاسو نه وینئ؟ (الذاریات: ۲۱)

انسان چې خپل بدن ته غیر شي، وینې چې د هغه د ژوند لپاره څومره منظم نظامونه کار کوي.

د زړه درزا، د ساه اخیستلو نظام، د وینې جریان، د سترګو لید، د غوږونو اوربدل او د مغز دندې ټول د الله تعالی د قدرت او حکمت نښې دي.

له deenodanish.com څخه ښکته شوی Deen-o-Danish

انسان پخپله نه د خپل پیدایښت مالک دی، نه د خپل بدن د ټولو نظامونو خالق او نه د خپل ژوند د دوام واک په خپل لاس کې لري.

الله تعالی هغه پیدا کړی، غړي یې ورته جوړ کړي، د ژوند وسایل یې ورکړي او د بدن نظامونه یې ورته تنظیم کړي دي.

د دې ټولو نښو یادونه د دې لپاره نه ده چې هره علمي موندنه د قرآن د یوې ځانګړې معنا قطعي ثبوت وګڼو؛ بلکې موخه دا ده چې د علم، مشاهدې او تدبر په مرسته د الله تعالی د خلقت، قدرت، علم او حکمت په اړه فکر وکړو.

د فکر وړ پوښتنه

که د انسان په یوه کوچني غړي کې دومره منظم نظامونه موجود وي، نو د اسمانونو او ځمکې د ستر نظام په اړه فکر کول باید مور د کوم حقیقت پر لور رهبري کړي؟

ځواب دا دی چې د دې ټولو خالق، مالک، تنظیموونکی او مدبر یوازې الله تعالی دی؛ هغه چې علم یې پر هر څه احاطه لري او قدرت یې پر هر څه حاکم دی.

سبحان الله! څومره ستر حکمت دی چې انسان ته یې عقل ورکړی، د خپل وجود نښې یې ورته ښکاره کړې او د کایناتو په نظام کې یې د خپل قدرت او ربوبیت دلایل ځای پر ځای کړي دي.

شپږم بحث: الهي وحی؛ د الله تعالی د پېژندنې بشپړه او باوري لار

که څه هم فطرت او سالم عقل انسان د خپل خالق د پېژندنې پر لور رهبري کوي او د کایناتو نښې د الله تعالی قدرت او حکمت ورښیي، خو انسان د خپل رب د پېژندنې او د ژوند د سمې لارې لپاره الهي وحی ته هم اړتیا لري.

له deenodanish.com څخه ښکته شوی Deen-o-Danish

ځکه انسان د غیبو ټول حقیقتونه نه شي درک کولای. د آخرت د تفصیلي حالاتو، د عبادت د طریقو، د الله تعالی د احکامو او د هغه د رضا او نارضایتی په اړه چې عقل یې په خپلواکه توګه نه شي معلومولای، د وحی لارښوونې ته اړتیا لري.

الله تعالی فرمایي:

﴿وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

ژباړه: او الله تعالی تاسو د خپلو میندو له نسونو څخه په داسې حال کې را وایستلئ چې پر هیڅ شي نه پوهیدئ؛ او تاسو ته یې غوږونه، سترګې او زړونه (د درک او پوهې وسایل) درکړل، څو شکر وباسئ. (النحل: ۷۸)

د آیت تشریح

په دې آیت کې الله تعالی څرګندوي چې انسان د پیدایښت پر مهال د ژوند په ټولو حقیقتونو نه پوهیږي؛ خو الله تعالی ورته د پوهې او درک وسایل ورکړي دي.

غوږونه، سترګې او زړونه د علم او پوهې د ترلاسه کولو وسیلې دي. انسان د دې نعمتونو په مرسته زده‌کړه کوي، فکر کوي او د خپل شاوخوا نړۍ په اړه معلومات ترلاسه کوي.

خو د انسان د پوهې وسایل محدود دي؛ له همدې امله الله تعالی د انسانانو د هدایت لپاره پیغمبران رالیږلي او کتابونه یې نازل کړي دي.

الله تعالی فرمایي:

﴿رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾

ژباړه: (موږ) پیغمبران د زېرې ورکوونکو او وېروونکو په توګه رالیږلي دي، څو د پیغمبرانو له راتګ وروسته خلک د الله تعالی پر وړاندې هیڅ پلمه ونه لري؛ او الله تعالی برلاسی او د حکمت څښتن دی. (النساء: ١٦٥)

دا آیت څرګندوي چې د پیغمبرانو د لیږلو یوه اساسي موخه انسانانو ته د الله تعالی د پیغام رسول او د هدایت لاره روښانه کول دي.

له deenodanish.com څخه ښکته شوی Deen-o-Danish

الله تعالی پیغمبران رالېږلي، کتابونه يې نازل کړي او انسانانو ته يې د خپل رب د پېژندنې، عبادت، اخلاقو او د ژوند د سمون لارښوونه کړې ده.

وحی د فطرت او عقل مخالفه نه ده

وحی د سالم فطرت او سالم عقل مخالفه نه ده؛ بلکې د هغوی لارښوونه بشپړوي، د انسان د پوهې محدوديتونه ورته روښانه کوي او هغه له ګمراهۍ څخه ژغوري.

فطرت انسان د توحيد پر لور چمتو کوي؛ عقل د الله تعالی د وجود او قدرت په اړه استدلال کوي؛ او وحی انسان ته د خپل رب په اړه کره معلومات او د عبادت سمه لاره ورښيي.

د بېلګې په توګه، عقل درک کولای شي چې د کايناتو خالق بايد د ټولو موجوداتو له پيدايښت څخه مخکې موجود وي؛ خو د الله تعالی د نومونو او صفاتو تفصيلي پېژندنه، د ملائکو، جنت، دوزخ او د آخرت د حالاتو په اړه کره معلومات د وحی له لارې ترلاسه کېږي.

د عقيدې په برخه کې د وحی مقام

د عقيدې په برخه کې مسلمان بايد خپل شخصي فکر، ګومان او د خلکو دودونه د حق معيار ونه ګرځوي؛ بلکې د قرآن کريم او د رسول الله ﷺ د صحيح سنتو لارښوونه خپل معيار وګرځوي.

عقل د خالق د پېژندنې په استدلال کې ارزښت لري، خو د غيبو او شرعي احکامو په تفصيل کې د الهي وحی لارښوونې ته اړتيا ده.

له همدې امله مسلمان د عقيدې په جوړولو کې نه يوازې د خپل شخصي فکر او ګومان پيروي کوي او نه د خلکو د دودونو؛ بلکې د قرآن کريم او د رسول الله ﷺ د صحيح سنتو لارښوونه خپل معيار ګرځوي.

اووم بحث: فطرت څنګه کمزورى کېږي او څنګه يې ساتنه او پياوړتيا وکړو؟

فطرت د انسان په پيدايښت کې د الله تعالی له لوري ايښودل شوى بنسټ دى؛ خو دا معنا نه لري چې انسان به تل د خپل فطرت له غوښتنې سره سم ژوند کوي.

د انسان چاپېريال، روزنه، ناسم باورونه، ګناهونه، شهوتونه، تکبر او شيطاني وسوسې د هغه په فکر، عقيده او چلند اغېز کوي.

۱. د کورنۍ او ټولنې اغېز

د رسول الله ﷺ په هغه حديث کې چې مخکې مو ولوست، د مور او پلار د اغېز يادونه شوې ده.

دا څرګندوي چې د ماشوم د عقيدې او شخصيت په جوړولو کې د کورنۍ رول ډېر مهم دی.

که ماشوم په داسې چاپېريال کې لوی شي چې د الله تعالی له پېژندنې، دين او ښو اخلاقو څخه لرې وي، د هغه پر فکر او باورونو ناوړه اغېز کولای شي.

له همدې امله د مور او پلار مسؤليت دی چې خپلو اولادونو ته د الله تعالی پېژندنه، د توحيد حقيقت، د رسول الله ﷺ مينه، د قرآن کريم زده‌کړه او د ښو اخلاقو روزنه ورکړي.

۲. ګناهونه او د زړه زنګ

الله تعالی فرمايي:

﴿كَلَّا ۖ بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾

ژباړه: هېڅکله داسې نه ده؛ بلکې د هغوی د کړنو له امله د هغوی پر زړونو زنګ کښېناستلی دی. (المطففين: ۱۴)

دا آيت څرګندوي چې ګناهونه د انسان پر زړه اغېز کوي او د حق د منلو او درک کولو وړتيا يې کمزورې کوي.

کله چې انسان په ګناهونو ټينګ پاتې شي، د ګناه بدوالی يې په نظر کې کمېږي او د حق منلو پر وړاندې يې زړه سختېږي.

له همدې امله توبه، استغفار او د نېکو اعمالو ترسره کول د زړه د اصلاح او د فطرت د پياوړتيا مهمې لارې دي.

۳. د خواهشاتو پيروي

الله تعالی فرمايي:

له deenodanish.com څخه ښکته شوی Deen-o-Danish

﴿أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾

ژباړه: ایا تا هغه څوک لیدلی چې خپل خواهش یې خپل معبود ګرځولی دی؟ الله تعالی هغه د خپل علم له مخې ګمراه کړی، پر غوږونو او زړه یې مهر لګولی او پر سترګو یې پرده اچولې ده؛ نو له الله تعالی وروسته به څوک هغه ته لارښوونه وکړي؟ ایا تاسو پند نه اخلئ؟ (الجاثیة: ۲۳)

دا آیت د هغه انسان حالت بیانوي چې خپل خواهشات د حق او باطل د پېژندلو معیار وګرځوي.

کله چې د انسان غوښتنې د الله تعالی له لارښوونې پورته شي، نو د حق منلو پر ځای د خپل نفس پیروي کوي.

د بېلګې په توګه، یو انسان پوهېږي چې دروغ ویل، ظلم کول او د نورو حقونه خوړل ناروا دي؛ خو د خپلې شخصي ګټې لپاره بیا هم دا کارونه کوي. په داسې حالت کې هغه د حق پر ځای د خپل نفس غوښتنې تعقیبوي.

۴. تکبر او د حق نه منل

الله تعالی فرمایي:

﴿كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغَىٰ ۝ أَنْ رَآهُ اسْتَغْنَىٰ﴾

ژباړه: هېڅکله داسې نه ده؛ بېشکه انسان سرغړونه کوي، ځکه چې ځان بې‌نیازه وویني. (العلق: ٦–٧)

کله چې انسان ځان له نورو او حتی د خپل خالق له لارښوونې بې‌نیازه وګڼي، د حق منلو ته یې زړه نه کېږي.

تکبر د انسان د هدایت په لاره کې ستر خنډ دی؛ ځکه متکبر انسان کله ناکله حق پېژني، خو د خپل غرور له امله یې نه مني.

مؤمن باید تل په دې پوه وي چې د هغه علم، شتمني، ځواک، مقام او ټول نعمتونه د الله تعالی له لوري دي او هغه په هر حالت کې خپل رب ته محتاج دی.

له deenodanish.com څخه ښکته شوی Deen-o-Danish

٥. سختی او ستونزې انسان خپل رب ته ورګرځوي

الله تعالی فرمایي:

﴿وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَنْ لَمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرٍّ مَسَّهُ ۚ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

ژباړه: او کله چې انسان ته کومه ستونزه ورسېږي، موږ په خپل اړخ، ناست یا ولاړ حالت کې رابولي؛ خو کله چې موږ یې ستونزه ترې لرې کړو، داسې تېرېږي لکه چې د هغې ستونزې له امله یې موږ نه وو بللي. همداسې د اسراف کوونکو لپاره د هغوی کړنې ښایسته کړل شوې دي. (یونس: ۱۲)

دا آیت د انسان یوه عجیبه کمزوري بیانوي: کله چې ستونزې ورسېږي، خپل رب ته رجوع کوي، خو چې ستونزه ترې لرې شي، ډېر ځله خپل رب هېروي.

الله تعالی کله ناکله انسان په سختیو او ستونزو ازمېیي، څو د هغه د کمزورۍ او محتاجۍ حقیقت ورته څرګند شي او خپل رب ته رجوع وکړي.

خو باید په یاد ولرو چې هره ستونزه د ګناه سزا نه ده؛ ځکه انبیاء علیهم السلام هم له سختو ازموینو سره مخ شوي دي. ستونزې کله د ازموینې، کله د درجې د لوړوالي او کله د انسان د بیدارۍ او رجوع سبب ګرځي.

د دې آیت پیغام دا دی چې مؤمن باید یوازې د ستونزو پر مهال خپل رب یاد نه کړي، بلکې د روغتیا، شتمنۍ، آرامۍ او خوشحالۍ پر مهال هم د الله تعالی شکر او عبادت وکړي.

٦. د فطرت د ساتنې او پیاوړتیا لارې

د فطرت د ساتنې او پیاوړتیا لپاره لاندې لارې مهمې دي:

له deenodanish.com څخه ښکته شوی Deen-o-Danish

۱. د قرآن کریم تلاوت او تدبر.

۲. د صحیح عقیدې زده‌کړه او د شرعي علم ترلاسه کول.

۳. د الله تعالی ذکر، دعا او عبادت.

۴. له ګناهونو څخه ځان ساتل او د تېروتنو پر مهال توبه کول.

۵. له نېکو او باایمانه خلکو سره ناسته ولاړه.

٦. د کایناتو او خپل وجود په نښو کې فکر کول.

۷. د تکبر، حسد، ریا او نفساني غوښتنو پر وړاندې مبارزه.

۸. د رسول الله ﷺ د سنتو زده‌کړه او په ورځني ژوند کې د هغو عملي کول.

د انسان فطرت د ایمان او توحید پر لور د هغه د پیدایښت بنسټیزه لارښوونه ده؛ خو د دې فطرت ساتنه د علم، عمل، تقوا او د الله تعالی د توفیق غوښتنه کوي.

د فکر او تدبر پوښتنې او ځوابونه

۱. فطرت څه ته وایي؟

ځواب: فطرت د انسان هغه لومړنی پیدایښتي جوړښت او سالمه طبیعي وړتیا ده چې الله تعالی پکې د خپل خالق د پېژندلو او د توحید د منلو بنسټ ایښی دی.

۲. ایا هر انسان د الله تعالی د پېژندلو فطري وړتیا لري؟

ځواب: هو، د قرآن کریم د الروم سورت د ۳۰م آیت او د رسول الله ﷺ د صحیح حدیث له مخې، هر ماشوم پر فطرت پیدا کېږي؛ خو چاپېریال، روزنه او نور عوامل د هغه پر باورونو اغېز کولای شي.

له deenodanish.com څخه ښکته شوی Deen-o-Danish

۳. ایا عقل په یوازې ځان د دین ټول احکام پېژندلای شي؟

ځواب: نه. عقل د خالق د پېژندلو او د کایناتو په نښو کې د فکر کولو وسیله ده؛ خو د عبادت تفصیلي طریقې، د غیبو حقیقتونه او د شریعت احکام د الهي وحی له لارې معلومېږي.

۴. د کایناتو په نظام کې د الله تعالی کومې نښې لیدل کېږي؟

ځواب: د اسمانونو او ځمکې پیدایښت، د شپې او ورځې بدلون، د لمر او سپوږمۍ حرکت، د باران ورېدل، د نباتاتو راټوکېدل او د انسان د بدن منظم نظام د الله تعالی د قدرت، علم او حکمت نښې دي.

۵. فطرت ولې کمزوری کېږي؟

ځواب: د ناسم چاپېریال، ناسمې روزنې، ګناهونو، تکبر، د خواهشاتو د پیروۍ او شیطاني وسوسو له امله د انسان سالم فطرت اغېزمن او کمزوری کېدای شي.

٦. د فطرت د ساتنې تر ټولو مهمې لارې کومې دي؟

ځواب: د قرآن او سنتو زده کړه، صحیح عقیده، ذکر، دعا، نېک عمل، توبه او له ګمراه کوونکو چاپېریالونو ځخه ځان ساتل.

۷. کله چې انسان د خپل وجود او د کایناتو په نظام کې فکر وکړي، باید کومې پایلې ته ورسېږي؟

ځواب: باید پوه شي چې دا ټول مخلوقات بې‌خالق او بې‌موخې نه دي؛ بلکې د ټولو خالق، مالک، روزي ورکوونکی او مدبر یوازې الله تعالی دی.

له deenodanish.com ځخه ښکته شوی Deen-o-Danish

پایله

ګرانو لوستونکو!

د دې برخې له بحثونو څخه مو زده کړل چې الله تعالی انسان په داسې فطرت پیدا کړی چې د خپل خالق د پېژندلو او د توحید د منلو بنسټیزه وړتیا لري.

د انسان سالم عقل د مخلوقاتو په پیدایښت او نظام کې فکر کوي او د خالق پر شتون، قدرت او حکمت استدلال کوي. د اسمانونو، ځمکې او د انسان د خپل وجود نښې د الله تعالی د عظمت، خالقیت او ربوبیت څرګندې نښې دي.

خو د انسان عقل محدود دی او د غیبو ټول حقیقتونه او د عبادت تفصیلي طریقې په خپلواکه توګه نه شي معلومولای؛ له همدې امله الهي وحی د انسان د هدایت بشپړه او باوري لار ده.

نو مؤمن انسان باید د فطرت، عقل او کایناتي نښو په اړه فکر وکړي، خو د عقیدې او عبادت په برخه کې د قرآن کریم او د رسول الله ﷺ د صحیح سنتو لارښوونه خپل معیار وګرځوي.

د دې ټولو نښو خالق، مالک، روزي ورکوونکی او مدبر یوازې الله تعالی دی؛ هغه چې مور یې پیدا کړي یو، روزي راکوي، ژوند او مرګ راکوي او د بېرته ورګرځېدو ځای مو هم د هغه حضور دی.

سبحان الله! څومره ستر حکمت دی چې الله تعالی د خپل پېژندنې نښې د انسان په خپل وجود، د هغه په شاوخوا نړۍ او په الهي وحی کې ځای پر ځای کړې دي.

الله تعالی دې مور ته سالم فطرت، روښانه عقل، صحیح عقیده او د حق د پېژندلو، منلو او پرې د عمل کولو توفیق راکړي. آمین.

له deenodanish.com څخه ښکته شوی Deen-o-Danish

سرچينې او حوالې

لومړۍ برخه: د فطرت لغوي او عقيدوي سرچينې

(١) ابن فارس، أحمد بن فارس، معجم مقاييس اللغة، د «فطر» ماده؛ ابن منظور، محمد بن مكرم، لسان العرب، د «فطر» ماده.

(٢) ابن أبي العز الحنفي، علي بن علي، شرح العقيدة الطحاوية، د فطرت، د «هر ماشوم پر فطرت پيدا کېږي» د حديث او د توحيد د پيدايښتي وړتيا اړوند بحث، مخ ٨۴. دار الكتاب العربي، بغداد. د مخ شمېره د همدې نسخې له مخې ده او په نورو چاپونو کې توپير لرلای شي.

(۵) ملا علي القاري، علي بن سلطان محمد، شرح الفقه الأكبر، د فطرت او د انسان د ربوبيت د اقرار اړوند بحثونه، مخونه ٨٠–٨٢. مكتبة المدينة، کراچۍ، لومړۍ چاپ، شعبان ١۴٣۵هـ / جون ٢٠١۴م.

دويمه برخه: د قرآن کريم تفسيري سرچينې

(٣) الطبري، محمد بن جرير، جامع البيان عن تأويل آي القرآن، د سورة الروم، آيت ٣٠ تفسير.

(۴) الطبري، محمد بن جرير، جامع البيان عن تأويل آي القرآن، د سورة الأعراف، آيت ١٧٢ تفسير.

(٨) ابن كثير، إسماعيل بن عمر، تفسير القرآن العظيم، د سورة فصلت، آيت ۵٣ تفسير.

دريمه برخه: د حديث سرچينې

(٦) البخاري، محمد بن إسماعيل، الجامع الصحيح، كتاب الجنائز، حديث ١٣۵٨؛ د ابو هريره رضي الله عنه د «ما من مولود إلا يولد على الفطرة» روايت. همدارنګه: مسلم بن الحجاج، الصحيح، كتاب القدر، باب معنى كل مولود يولد على الفطرة، حديث ٢٦۵٨.

(٧) مسلم بن الحجاج، الصحيح، كتاب الجنة وصفة نعيمها وأهلها، حديث ٢٨٦۵؛ د عياض بن حمار رضي الله عنه روايت: «وَإِنِّي خَلَقْتُ عِبَادِي حُنَفَاءَ كُلَّهُمْ...»

له deenodanish.com څخه ښکته شوی Deen-o-Danish